

értékes támpontokat nyújt, amit Kis-tálya példájával világítunk meg.

A Tálya településneveket az eddigi kutatás a francia *taille* (vágás, metszés) szóval hozta összefüggésbe. Heves megyében két Tálya is van (1867-ben Kistálya és Nagytálya), de ismeretes ilyen megjelölés Tokaj környékén is. A francia eredetű helynév vallon, francia alapítókra és irtványtelepülésekre utal. Más történeti adatok is valószínűsítették a francia eredeztetést, amit most Soós adatai tovább erősítenek. Ezek szerint 1382-ből ismeretes itt, hogy a templom védszentje Szent Egyed, akinek a tisztelete a neolatín népek körében igen elterjedt volt. De 1275-ben ezen a vidéken említik a Villa Talya Latina nevű települést, amely minden bizonnyal azonosítható az egyik Tályával. Valószínű azonos ezzel az 1298-ban kelt okiratban szereplő Latina Villa is. Így az eddigi feltételezések mind az etnikumra, mind az

etimológiára vonatkozva megerősödnek.

Mindösze egy hiányérzetünknek kell hangot adni az értékes kötettel kapcsolatban. Jelentősen gazdagította volna a munkát, ha több közzéértékelt lehetett volna még hozzáférhető, különösen ha ezek a közlőteknlé jobb kivitelben kerülnek nyilvánosságra. A történeti térképek rendkívül fontos, sok irányban kamatoztatható történeti forrást jelentenek, amelyek igen nehezen hozzáférhetők. Úgy gondoljuk, hogy a második kötet még nyújt módot ilyen irányú pótlásra.

Végül szólni kell arról is, hogy a kiadás a Heves megyei Tanács érdeme (a könyv is náluk szerezhető meg). Olyan munka megjelenését tették lehetővé, amely nemcsak megyei keretben szolgálja a honismeret ügyét, hanem értékes tudományos hozzájárulás a hazai történetkutatáshoz is.

Barabás Jenő

A LEGÚJABB HAJDÚ-BIHAR MEGYEI ÉVKÖNYVEKRŐL

Nemrég jelent meg a Hajdú-Bihar megyei Levéltár harmadik évkönyve, *Gazdag István* szerkesztésében. A kötetben döntően agrártörténeti tárgyú tanulmányok kaptak helyet. *Balogh István* az alföldi mezővárosok határhasználatának XIII—XV. századi történetét kutatva tisztázza Debrecen határa kialakulásának történelmi körülményeit, s új forrásanyagok alapján bebizonyítja, hogy mind a hatalmas puszták birtokba vétele, mind pedig a határhasználati rend kialakítása csak az uradalom támogatásával és jóváhagyásával történhetett. *Makkai László* Debrecen törökkori agrártörténetének felvázolásakor kiemeli azokat az okokat, amelyek közrejátszottak abban, hogy a török hódoltság idején a város agrárjellege megerősödött. A kiterjedt pusztákon virágzó állattenyésztés folyt, a város egyik legfontosabb jövedelemforrása az állattartás volt. *Béres András* azt a fontos kérdést vizsgálja, hogy milyen szinten volt az állategészségügy a XIX. század eleji Hortobágyon. *Merró Zoltánné* tanulmánya arra keres választ, mennyire járul hozzá a XIX. század második felében a debreceni tanítóképzőben folyó mezőgazdasági ismeretek oktatása a kor mezőgazdasági ismereteinek elsajátításához és

alkalmazásához. *Bárony István* a török hódoltság alatt szinte teljesen lakatlanná vált Bihar vármegye népeségtörténetét vizsgálja közvetlenül a hódoltság utáni időszakban, *Orosz István* pedig a hajdúvárosok XVIII—XIX. századi szőlőtermelésével foglalkozik és azt kutatja, hogy a szőlőtermelés milyen helyet foglalt el a hajdúvárosok gazdasági életében, a többi gazdasági ághoz viszonyítva.

További három tanulmány (szerzőik *Mikecz Ferenc*, *Gazdag István* és *Ujlaky Zoltán*) a megye felszabadulás utáni agrártörténetével foglalkozik.

A tanulmányokhoz két közlemény kapcsolódik. *Szendrey István* — folytatva a hajdúvárosokról és a hajdúkról szóló kutatásait — ezúttal Derecske hajdújogáról ír, *Benda Kálmán* kitűnő forrásközleménye a Felső-magyarországi rendeknek a Bocskai szabadságharcot követő kassai részgyűléséről (1607) szól.

A Biharj Múzeum szép kivitelezésű, gazdag illusztrációs anyaggal ellátott 1976-os évkönyvét *Módy György* közreműködésével *Héthy Zoltán* szerkesztette. A kötetben régészeti, történelmi, néprajzi, művészettörténeti, irodalomtörténeti és muzeológiai tanulmányok kaptak helyet. A régészeti tanulmányok közül kiemelkedő *Módy György* és *Kozák Károly* írása, arról a nagyszabású régészeti kutatói és helyreállítási munkálatról, amelyet 1972 és 1975 között

végeztek Berettyóújfalú határában található herpályi Csonkatoronynál. A szerzők arra a megállapításra jutottak, hogy a herpályi templomromok vagy Benedek-rendi, vagy pedig premontrai kolostortemplom maradványai, amely legkésőbb a XIII. század első felében épültek.

Két történelmi tanulmány kapott helyet a kötetben. *Nyakas Miklós* a bihari részrek református egyházi javainak 1809. évi összeírásáról ír, *Dankó Imre* nagyszabású munkája pedig a dél-bihari síkság parasztságának felszabadulás utáni életmód-változásairól szól.

A legtöbb tanulmányt a néprajzi részben találhatjuk. *Molnár Gyula* és *Varga Gyula* tanulmányai a bihari táj állattartásáról adnak áttekintő képet. *Sándor Mihályné* egy berettyóújfalú ház történetéről, *Korompainé Szalaci Rácz Mária* a bihari házikenyérről, *Máté László* a berekböszörményi népi konyháról, *Jakab László* pedig Berekböszörmény földrajzi neveiről közöl egy-egy tanulmányt. A muzeológiai részben *Dankó Imre* a Bihari Múzeum történetét vázolja föl.

A hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum II. évkönyve szép példája annak a lelkes, a város értelmiségének szinte minden képviselőjét felsorakoztató helytörténeti kutatómunkának, amely már régóta folyik ebben a hajdúvárosban. A *Bencsik János* szerkesztésében megjelent évkönyv tizennégy tanulmánya értékes hozzájárulás a Hajdúság, a megye és a város társadalom-, településtörténeti, gazdasági, néprajzi és régészeti múltjának és jelenének feltárásához. A kötet első három tanulmánya a Hajdúság egy-egy természeti jelenségének leírásával, illetve vizsgálódásával foglalkozik (*Fintha István, Sóvágó Mihály, Vargha László Gyula*). Az egyetlen régészeti tanulmányban *M. Nepper Ibolya* összegezi annak a magyaránú régészeti kutatásnak az eredményeit, amelynek során 1971-ben elvégezte a hajdúböszörményi határ feltárását és elkészítette a város topográfiai térképét. A Köveshalmon végzett ásatai során feltárta egy kora Árpád-kori kistelepülés templommaradványait. *Nyakas Miklós* Polgár különleges, XVIII. századi jogállását vizsgálja, miután a város elvesztette hajdúkváltságait. *Veliky János* ismerteti a hajdúvárosok 1848/49-es forradalom utáni politikai vezetőrétegében bekövetkezett változásokat és arra a kérdésre ad választ, hogy a virilizmus intézménye mennyire hátráltatta a

polgári elemek kibontakozását a hajdúvárosokban. A kötet legnagyobb részét itt is a néprajzi tanulmányok alkotják. *Kövér Sándor* a régi böszörményi házakról és emberekről, *Bencsik János* a böszörményi szőlőskertekről, valamint a kisújszállási Kecsképuszta gazdálkodásáról ír. *Novák László* Hajdúböszörmény telek- és településrendszerét vizsgálja, *Gunda Béla* Ősi gyűjtőgetető tevékenység a mocsárvilágban címmel írt tanulmányt. *Dankó Imre* két tanulmányt közöl a kötetben. Az egyikben a gazdasági és társadalmi élet függvényeként állandóan változó néprajzi jelenségekről, a népi kultúra térben és időben történő változásairól, illetve e változások gazdasági meghatározottságáról ír, míg másik tanulmányában színes képet fest a hajdúböszörményi temetők sajátos költészetéről. A kötet zárodolgozatában *É. Kiss Sándor* fok szavunk előfordulásáról és jelentésváltozásairól ír.

Az évkönyvek sorát *Dankó Imre* által szerkesztett Déri Múzeum évkönyve, 1975. zárja. A kivitelezésében és terjedelmében egyaránt impozáns kötet méltó folytatása a korábbi évkönyveknek. Nem vállalkozhatunk a 25 tanulmányt tartalmazó kötet részletes ismertetésére, ezért csak a legfontosabbakat emeljük ki. *Orosz István* Hajdúföld és jobbágybirtok Szoboszlón a XVII. században című dolgozatában Szoboszló XVII. századi sajátos helyzetét vizsgálja. A hajdúk letelepedése után 2 Szoboszló jött létre: Nemes- vagy Nagy-Szoboszló, ahol a hajdúk éltek és Kis-Szoboszló vagy Parasztfalu, ahol a jobbágyorsban maradtak laktak. A történészek eddig még nem adtak világos képet arról, vajon külön határa volt-e a hajdútelepülések és a parasztfalunak, s ha igen, hol terült el a későbbi forrásokban gyakran emlegetett Kis-Szoboszló-Pusztá? A szerző eddig ismeretlen forrásanyag segítségével világos választ ad a fenti kérdésekre. *Kahler Frigyes* érdekes tanulmánya a múlt századi papirpénz hamisítás történetéről közöl néhány új adatot, *Fintha Gábor* terjedelmes dolgozatában a Hortobágyon folyó lótenyésztés történetét dolgozza fel. Nagyon szép olvasmány *Balázs Lajos — Hoppál Mihály* „... ismerem én ezeket a neveket...” című munkája. Balázs Lajos, nádudvari parasztember önéletírásában elevenen, színesen és izően elevenednek meg az elmúlt évtizedek történelmi sorsfordulói.

Ács Zoltán